

Eino KARHU,
filologian tohtori

Vasselein draama kirjallis- historiallisessa valossa

MOSKOVALAINEN aikakauslehti Voprosy literatury (Kirjallisuuden kysymyksiä) järjesti toissa vuonna sivuillaan väittelyn aiheesta: »Romaani nuorkirjakielisessä kirjallisuudessa». Väitteeseen osallistui joukko huomattavia neuvostoliittolaisia kirjallisuudentutkijoita.

Nuorkirjakielisillä kirjallisuuksilla tarkoitetaan niiden neuvostokansojen kirjallisuutta, joilla ei ennen Lokakuun vallankumousta ollut lainkaan kirjakieltä tai joiden kirjoitettu kirjallisuus oli vielä

alkuasteellaan ja pääsi kehittymään vasta neuvostokaudella.

Kaunokirjallisuutta luodaan maassamme nykyään yli seitsemälläkymmenellä kansallisella kielellä, joista lähes viidelläkymmenellä oli vielä puoli vuosisataa sitten sanataidetta ainoastaan kirjoittamattoman kansanrunouden muodossa. Neuvostovallan aikana ovat muuttuneet näiden kansojen elämäntavat, henkinen olemus ja kulttuuri. Niistä on tullut luku- ja kirjoitustaitoisia, niillä ovat nyt omat paino-

Antti TIMONEN

Toivo HAIMI

Me karjalaiset-romaanin ja Karjalan Suomalaisessa draamateatterissa esitetyn näytelmän Oatko miut, Karjalan mua? tekijä kirjailija Antti Ti-

tuotteensa, oma sivistyneistönsä, oma heidän äidinkielellään kehittyvä kirjallisuutensa, jossa ovat ajan oloon muovautuneet tai ovat muovautumassa sellaiset kirjallisuudenlajit kuin runoelma, kertomus, novelli, romaani.

Varsin mielenkiintoinen on tässä suhteessa Juvan Shestalovin, pienen mansikansan kirjailijan lausunto; Juvan Shestalov on vielä nuori, kolmenkymmenen viiden ikäinen, mutta hänen tuotteensa ovat jo laajasti tunnetut. Hänen uusi pienoisoromaaninsa Kun aurinko minua tuuditti ilmestyi äskettäin venäjän kielellä puolitoistamiljoonaisena painoksena. Aikaisemmassa novellissaan, jonka nimi on Porovaelluksen sininen tuuli, Juvan Shestalov kirjoittaa: »Kun minä lauloin sinisestä tuulesta, en ajatellut niinkään paljon tuulen väriä ja äänten leikkiä reenjalasten alla kuin elämää tuoksuineen ja väriineen... Tehtäväni oli vaatimaton: saattaa lukijan korvaan pohjolani muinainen musiikki, kertoa hänelle valkoisesta taigasta, missä elämä samoilee vielä sadun rinnalla. Tätä satua lienevät hengittäneet kaikki kansat. Minä hengitin sitä vielä eilen.»

Tämä pienten kansojen harppaus patriarkaalisesta sukuyhteiskunnan elämästä »sadun rinnalla» kehittyneen sosialistisen yhteiskunnan elämään heijastuu niiden kirjallisuudessa. Nimenomaan nämä nuorille kirjallisuuksille ominaiset taiteelliset erikoisuudet olivatkin Voprosy literatury käydyin teoreettisen keskustelun aiheena.

Sellainen kirjallisuudenlaji kuin romaani on monissa nuorissa kirjallisuuksissa vasta muotoutumassa. Sitä luodessaan kirjailijat tukeutuvat kehittyneempien kir-

jällisyyksien kokemukseen, Venäjän ja maailman romaanimestareiden perintöön menettämättä kuitenkaan kiinteää yhteyttä oman kansansa kansalliseen todellisuuteen, sen historiaan, kansanrunouteen, henkiseen kulttuuriin.

Nuorten kirjallisuuksien ensimmäisten romaanien erikoispiirteenä on niille ominainen etnografisuus ja laaja eepisyys. Niissä kuvataan yksityiskohtaisesti kansan elämää ja tapoja, arkaa ja pyhiä, käytetään runsaasti muinaistaruja ja satuja, sananlaskuja ja lauluja. Niissä pyritään mahdollisimman laajaan kansallisen historian kuvaamiseen sisällyttäen siihen kaikki tämän historian tärkeimmät vaiheet ja tapahtumat. Professori G. Lomidze toteaa: »Romaani ottaa tässä itselleen paitsi ihmisyyksilön henkisen arvon tutkijan tehtävän, myös oman kansansa historian ja elämän viisauden tärkeimpien puolien tutkimistehtävän monien vuosikymmentien ajalta. Romaanit ovat tavallaan kansallisen elämän, psykologian, historian ensimmäisiä löytäjiä... Tästä johdetaan näiden romaanien laajamittaisuus, laajaperäisyys.»

Mutta nuorten kirjallisuuksien kehityksessä muuttuu myös romaanin laji. Etnografisuus, perinteiden ja tapojen yksityiskohtainen kuvaaminen luovuttaa vähitellen paikkansa syvällisemmälle psykologismille. Kerronnan kronologia supistuu, kirjailija ei enää pyri kuvaamaan kaikkia historiallisia tapahtumia, vaan hänen tavoitteenaan on ihmisluonteiden perusteellisempi tutkimus. Tämä vaikuttaa romaanin rakenteeseen sekä kuvakieleen. Esimerkkeinä tällaisesta syvälliseen psykologismiin pyrkimyksestä voidaan pitää

monen, ohjaaja Toivo Haimi sekä näyttelijä Liisa Tomberg ja Pekka Mikshijev on palkittu K. Stanislavskille nimetyllä VSFNT:n valtionpalkinnolla.

Liisa TOMBERG

Pekka MIKSHIJEV

kirgiisiläisen kirjailijan Tshingiz Aitmatovin tuotteita, jotka ovat saavuttaneet maailmanmaineen.

Eräitä nuorille kirjallisuuksille luonteenomaisia romaanin kehityksen piirteitä voidaan havaita myös nykyisten karjalaisen proosakirjallijoiden tuotteissa. Karjalan kansallista kirjallisuutta ei voida sanoa nuorkirjakieliseksi tämän sanan täydessä merkityksessä, koska sen kielenä on suomen kieli, joka on kirjakielenä kehittynyt aina Mikael Agricolan ajoista lähtien. Mutta kansallisena kirjallisuutena, ts. pohjois-Karjalan kansan itsetunnon ilmaisijana se on myös vielä hyvin nuori, ja siinä havaittavilla ilmiöillä on paljon yhteistä Neuvostoliiton toisten kansojen nuorten kirjallisuuksien kanssa. Nimenomaan tämänluontoisen kehitystendenssin valossa on antoisaa pysähtyä Antti Timosen viimeiseen romaaniin *Me karjalaiset* ja verrata sitä toisen, nykyään jo edesmenneen karjalaisen proosakirjailijan Nikolai Jaakkolan tunnettuun *Pirttijärvi-sarjaan*. Vertaamalla käy paremmin selville näiden kahden teoksen niin yhteiset kuin eroavatkin piirteet, joissa ilmenee karjalaisessa proosakirjallisuudessa tapahtuva kehitys.

Haluaisin heti alussa huomauttaa, että kahden tuotteen rakenteellinen ja typologinen eroavuus, josta tulee puhe alempana, ei missään tapauksessa merkitse eroavuutta taiteellisen arvon kannalta. Vertaamalla romaaneja rakenteen perusteella ei voida vielä väittää, että myöhempi tuote olisi esteettisesti edellistä korkeammalla. Muussa tapauksessa tultaisiin siihen johtopäätökseen, että mikä tahansa nykyaikainen psykologinen romaani olisi korkeammalla Cervantesin *Don Quijotea* tai Aleksis Kiven *Seitsemää veljestä*, mikä olisi ilmeinen absurdum.

Mitä taas tähän konkreettiseen tapaukseen tulee, kun on kysymys kahden karjalaisen tekijän kirjoista, molemmista tuotteista voidaan löytää sekä omat ansionsa että puutteensa, kumpikin edustaa omaa vaihettaan kansallisen kirjallisuuden kehityksessä.

Nikolai Jaakkolan teos on laajalti tunnettu Karjalassa. Viime vuonna sen täydellinen laitos julkaistiin venäjän kielellä nimellä *Vedenjakaja*. *Pirttijärvi-sarja* on herättänyt huomiota myös suomalaisessa kirjallisuusarvostelussa, siitä ovat kirjoittaneet suomalaiset aikakauslehdet ja arvostaneet sen korkealle.

Aikoinaan, 50-luvulla, kun *Pirttijärvi-sarjan* ensimmäiset osat ilmestyivät, ar-

vostelijat puhuivat paljon teoksen »etnografismista». Toiset pitivät sitä arvokkaana, toiset taas varoittivat liiallisesta viehtymyksestä elämän yksityiskohtien, tapojen, tottumusten kuvaamiseen. Pantiin merkille myös kirjoissa kuvattujen tapahtumien runsaus, viitattiin siihen että teoksen henkilöiden kohtalot eivät aina liity kuvattaviin historiallisiin tapahtumiin.

Pirttijärvi-sarjaa on vaikea pitää romaanina sanan tavanomaisessa merkityksessä (muun muassa tekijä itse ei nimitänyt teostaan romaaniksi). Romaanilahan pidetään »yksityiselämän eepoksena», kerronnan keskiönä siinä on erillisen yksilön kohtalo, hänen luonteensa ja itsetunnon kehitys tietyissä yhteiskunnallisissa ja historiallisissa oloissa. Vaikka kuvattavan henkilön yksilöllisen elämän romaanissa määrääkin yhteiskunnan ja kansan elämän tila, on se kuitenkin suhteellisen itsenäistä, ja juuri siinä mm. romaani eroaa sitä edeltäneestä kansaneepoksesta, jolle oli luonteenomaista yksilön ja kansan tajunnan jakamattomuus. *Pirttijärvi-sarjassa* taas kerronnan perusytimen muodostaa kansan kohtalo, koko kansan elämä, jonka taustalla erottuvat henkilöhahmot on kuvattu osana tästä kokonaisuudesta, siis kansasta ja ne kiinnostavat juuri tältä kannalta tekijää. Näiden ihmisten käytöksessä ja tottumuksissa, ajatuksissa ja toiveissa pääpaino on pantu enemmän yhteiselle, kyseiseen yhteisö- ja elämänmuotoon kuuluvalla kuin yksilölliselle, persoonalliselle. Kaikessa tässä voidaan nähdä nuorkirjallisen romaanin luonteenomaisia piirteitä.

Nikolai Jaakkolan *Pirttijärvi-sarjassa* ja Antti Timosen romaanissa kerrotaan Karjalan kansan historian samasta kaudesta: vallankumoustapahtumista, kansalaissodasta, ulkomaisesta interventtiosta. Mutta kerrotaan eri tavalla. Vaikka historiallinen aineisto on molemmissa teoksissa sama, merkitsee Antti Timosen kirja mielestämme romaanin muovautumisen ja kehityksen kannalta Karjalan kansallisessa proosakirjallisuudessa yritystä luoda typologisesti uusi eepisen kertomatutteen muunnos.

Jo ensimmäisessä luvussa pistää silmään juonen taitava kehittäminen, kerronnan keskittyminen rajoitetun henkilömäärän ympärille. Kerronnan keskiönä on yksi henkilö, pääsankari, johon tekijän huomio kohdistuu ja jonka kohtaloon tapahtumien kehitys liittyy.

Ei voida sanoa, että Jaakkolan kirjalle ominaisia kansan elämäntapojen kuvauk-

sia ei olisi tässä romaanissa lainkaan. Ensimmäinen luku alkaa kalanpyynti-episodista, jossa lukija tutustuu Vasselein vaimoon, Anniin ja heidän keskenkasvui- seen poikaansa. Sitten samassa luvussa esitetään vanhan Ontipan perheen muita jäseniä, kuvataan iso talonpoikaispirtti, uuni ja talon erilaiset suojat, mainitaan siitä, että Ontipan vaimo, Malantie oli mainio sadunkertoja, ja samassa täsmen- netään millaisissa tilanteissa satuja taval- lisesti kerrotaan. Antti Timonen ei voi siis välttää silloisen talonpoikaiselämän tapojen yksityiskohtaista kuvaamista, mutta niin laajaa »etnografismia» kuin Jaakkolan Pirttijärvi-sarjassa ei hänen romaanissaan ole. Kansan elämän yksi- tyiskohdilla on romaanissa Me karjalaiset jo alistetumpi merkitys. Ne muodostavat nimenomaan sen »taustan», jossa yksilön draama syntyy, ja ensimmäisiltä sivuilta kerronta siirtyy »yksilölliselle» pohjalle, tapahtumat esitetään »yksilölliseltä» kan- nalta, Vasselein, päähenkilön kohtalon kautta.

Näin ollen Vasselein draama saa per- soonallisen värityksen kiinnostaen luki- jaa lähinnä historian tienhaarassa ekSY- neen ihmisen draamana.

Mutta samalla yksilöllinen Vasselein traagisessa kohtalossa punoutuu kiin- teästi siihen, mikä on lähtöisin yhteisestä, koko kansan tajunnasta. Historian koet- telemusten eteen joutuvat sekä Vasselein, yksilön persoonalliset ominaisuudet, että sen kansan piirin, luokan itsetajunnan erikoisuudet, joita hän edustaa.

Vasselei ei ensin yleensä halua osal- listua verenvuodatukseseen, hänen kotiseu- dullaan syntyneeseen väkivaltataisteluun. Hän, vaikean haavoittumisen jälkeen toi- pumislomalle päästetty äskettäinen tsaarin armeijan sotilas on palannut kotiin va- kuuttuneena, että sillä väkivallan maail- malla, jonka hän oli jättänyt taakseen ja jossa väkivalta oli sallittua, ei ollut mitään tekemistä hänen kotoiseen karja- laisen ympäristönsä kanssa. Kotona hä- nen käsityksensä mukaan vallitsevat toi- set moraaliset lait, joiden perusteella hänellä on oikeus palata pohjolan asuk- kaan rauhanomaisiin toimiin ja olla se- kaantumatta suuren maailman tapahtu- miin, joita hän ei juuri ymmärrä.

Vaikka tätä Vasselein henkilökohtaista asennetta korostetaan heti romaanin ensi kohtauksista lähtien ehkä liiallisestikin (sankari toistaa moneen kertaan, että »minä olen omat sotani sotin» ja »tahn- elyä rauhassa» kotona), niin se ei ole yksinomaan hänen henkilökohtainen va-

kaumuksensa tai jokin aivoissa syntyneen abstraktisen, kirjoista opitun »pasifis- min» ilmaisu, vaan se heijastaa tietystä määrin silloisen pohjoiskarjalaisen patriarkaalisen talonpoikaiston katsomuksia. Eikä ole sattuma, että tällaisina »pasifis- teina» esiintyvät romaanissa myös Vas- selein vanhukset (esimerkiksi poikien kohdatessa toisensa, kun molemmat vel- jekset, puna-armeijalainen Riiko ja valko- kaartilainen Vasselei ovat yhtäkaa ko- tona, ottaa vanha äiti heidän kiväärinsä sanoen: »Ei ole valkosie eikä punasie. Omalla perehellä olemma.»)

Varsin merkittävä tässä suhteessa on episodi, jossa Vasselei kohtaa toiset van- hukset, Jarassiman ja Ustenien. Tämä elävästi ja värikkäästi kirjoitettu episodi kuuluu romaanin parhaimpiin sivuihin.

Jarassima asuu vaimoineen tavallaan syrjässä muusta maailmasta, muista ihmisi- stä. Joskus aikoinaan he olivat rakenta- neet pirttinsä erilleen kylästä haaveillen hiljaisesta rauhallisesta elämästä. Ja niin kauan olikin hiljaista, kunnes alkoi tuon tuostakin liikkua aseistautuneita »matka- laisia» milloin toisesta, milloin toisesta leiristä. Tästä nopeasta värien vilahte- lusta vanhukset ovat hämillään ja pe- loissaan, he ovat avuttomia ja vastaan- sanomattomia, ja heidän tupaansa tul- tuaan Vasselei ymmärtää tämän hyvin, vaikka onkin humalassa. Hän puhelee vanhuksille töykeästi ja häikäilemättö- mästi. Mutta hänen kynnillisyydessään on katkeruutta, hän tavallaan säälii heitä, vertaa tahtomattaan heidän tilaansa omaan kohtaloonsa. Sillä hän, Vasselei, halusi myös rauhaa, mutta ei löytänyt sitä. Ja nyt näiden ihmisten turvattomuus- dessa hän näkee oman menneisyytensä, niiden siveellisten käsitysten suojattomuus- den, joiden mukaan hän aikoi elää eikä voinut. Jarassimassa hän säälii ei ainoas- taan vanhaa, fyysisesti avutonta miestä, vaan myös tämän edustamaa sitä patriar- kaalista kansanmoraalia, joka ei suojellut häntä, Vasseleita, traagisilta virheil- tä. Sitä luonnollisemmin herää nyt hänen katke- roituneessa sydämessään halu suojata näitä ihmisiä ympärillä tapahtuvan tais- telun vääryyksiltä, suojata heitä saamal- laan aseistetun ihmisen voimalla, jota hän vaikka edes kerran aikoo käyttää hyvään tarkoitukseen, hyvän tekemiseen ihmisille. Ulkonaisesti, sanoissaan Vasselei esiintyy kuin ehta bandiitti ainakin, uhkailee, pe- loittelee vanhuksia, mutta teoissaan hän osoittautuu pelästyneen Jarassiman ih- meeksi aivan toiseksi mieheksi — hän päästää saunassa yllättämänsä puna-armei-

jalaisen vapaaksi kehottaen vanhusta olemaan vaiti. Valkobandiittien leirissä Vasselei yrittää kaikin tavoin torjua Jarassimaan kohdistuneet epäilykset tämän yhteyksistä punaisiin, mutta kun ukko sittenkin ammutaan noin vain kaiken varalta, on tämä liiempi todiste kapinolle Vasseleille, etteivät nämä miehet, joiden joukkoon hän on liittynyt, ole »vapauttajia» vaan lahtareita. Hänhän Vasselei, ei voinut ampua nuorta puna-armeijalaista Jarassiman nähden, sillä ei halunnut sotkea ukkoa tapahtumiin ja säästi hänen moraaliaan, mutta toiset bandiitit siitä huolimatta murhasivat — murhasivat turvattoman vanhuksen.

Vasselei itsekkin sotkeutui näihin tapahtumiin ja kieltäytyi »pasifismistaan» juuri sen seurauksena, että ikivanhoja kansan siveellisiä käsityksiä oli ennenkuulumattomalla tavalla rikottu: karjalainen (Miiitrei) tappoi viattoman karjalaisen (Vasselein veljen Olekseini). Vihan ja koston vimmassa Vasselei vastaa samalla tavalla murhaten erehdyksissään myös syyttömän maanmiehensä. Kuten näemme kyseessä on sattumanvarainen seikka, joka lienee tekijälle tarpeen ei ainoastaan juonen kärjistämisen vuoksi, vaan myös antaakseen Vasselein kohtalokkaalle virheelle »henkilökohtaisen» sävyn, korostaakseen, ettei se johdu yksinomaan hänen ympäristönsä käsityksiin pohjautuvasta psykologiastaan ja käyttäytymisestäään. Tehytään virheen ja luullen tietämättömydessään, että punaiset murhasivat veljen Miiitrein käsillä, Vasselei menee valkoisten joukkoon, liittyy valkosuomalaisiin interventteihin ja karjalaisiin nationalisteihin. Mutta sen jälkeen kun hän jää valkoisten puolelle menetettyään täysin uskonsa heidän asiaansa, hänen virheensä ei ole enää sattumanvarainen erehdys, vaan hän syyllistyy raskaisiin rikoksiin. Hän ei voi vapautua omakohtaisen syyllisyyden tunnosta, vaikka hän ei myöskään näe sen sovittamisen mahdollisuutta.

Romaanissa tähdennetään Vasselein henkilökohtaisen syyllisyyden ja vastuullisuuden tunnetta, mikä vastaa tapahtumien kuvaamista »yksilöllisestä» näkökulmasta. Jo ensimmäisessä luvussa, heti verikostoepisodin jälkeen, josta päähenkilön harhailut alkavat, hänet luonnehditaan suorasukaiseksi ja ylpeäluontoiseksi mieheksi, joka ei voi vilpistellä omantuntonsa edessä, ei ole taipuvainen enempää katumusvalituksiin kuin siihenkään, että säilyttäisi vastuun tapahtuneesta jonkun toisen harteille. »Vasselei ei kuulunut niihin, jotka valittelevat kovaa kohtaloaan.

Ei ollut sattunut näkemään ihmistä, jota valittelu olisi auttanut. Eikä tehtyjä tekojakaan saa koskaan pyöritettyä takaisin. Siinä ei auta katuminenkaan. Kaikesta on itsensä tehtävä tili. Jos metsiä samoillesa sattuu lähtemään väärälle polulle, siitä voi pyörtää takaisin ja valita oikean tien. Elämässä ei voi ottaa askeltakaan takaisin».

Sama ajatus, etteivät enää suvulta perityt tavat ja uskomukset eikä jonkun sivullisen neuvot, vaan ihmisen omatunto ja järki ohjaavat hänen tekojaan, voidaan havaita kätkettynä romaanin toisissakin episodeissa, esimerkiksi niissä, jotka liittyvät niin ikään nationalistien leiriin tilapäisesti joutuneen, mutta sitten niihin väliinsä katkaisseen Jyrki Lesosen kuvaukseen. Jyrki ihmettelee, että kansalliskiihkoiset johtajat panevat liian usein toiveensa jumalaan ja rukoilevat sitä uuteraasti; itsestään Jyrki ei voinut sanoa, »onko hän uskovaainen vai ei», mutta on kuitenkin sitä mieltä, että ihmisille on järki ja omatunto annettu sitä varten, että vain ne ohjaisivat hänen tekojaan ja käyttäytymistään.

Kun romaanin kirjoittaja panee pääpainon sankarinsa yksilölliseen kohtaloon hänen eteensä nousevat erikoisluontoiset tehtävät ja se merkitsee jo pyrkimystä syvälliseen psykologisiin, luonteiden monipuoliseen tutkimiseen.

Tarkkaillaessa Timosen uutta romaania tältä näkökannalta, on todettava ettei tekijän pyrkimys ole toteutunut täydellisesti, hän on pysähtynyt puolitiehen yrityksessään rakentaa teoksensa psykologiselle pohjalle. Jo ensimmäisen luvun jälkeen Vasselei alkaa jäädä tuon tuosta syrjään, puhe hänestä uusiutuu silloin tällöin, ja tietenkin psykologinen jännitys huomattavasti laimenee. Henkisen vireyden ylläpitämiseksi on päähenkilön avauduttava yhä uudelta puolelta ilmentäen itsessään yhä uusia piirteitä, jos näin ei tapahdu luonteen dramaattisuus katoaa vähitellen ja tästä seuraa jonkinlainen seisaus kiertämättömine toistoinneen. Juuri tämän takia Vasselein luonne jää loppuun saakka selvittämättä, eivätkä hänen varsin pitkät romaanelämänsä, hänen käyttäytymisensä ja tekonsa tule psykologisesti riittävästi perustelluksi. Ärsyttäväksi venähtää pitkästyneen juonellinen väärinkäsitys: Vasselei ei siis koskaan saa tietää, ettei hänen veljensä murhaaja Miiitrei ole lainkaan punainen, vaan valkosuomalainen kätyri. Vieläpä valkosuomalaisen päällystökkin saadakseen Vasselein pysymään omalla puolellaan pyrki

kaikin tavoin pitämään häntä tietämättömyydessä ja järjestää asiat niin, ettei hän milloinkaan päässyt henkilökohtaiseen yhteyteen Miitrein kanssa. Jatkuva väärinkäsitys johtaa siihen, että Vasseleissa syntyy aika ajoittain koston ajatus, vaikka luonteen psykologian kannalta siinä onkin jo jotain keinotekoisia. Tekijä tuntee nähtävästi itsekin sen ja yrittää toisinaan sivuuttaen kuvannolliset keinot »seleittää» luonnetta publisistisin keinoin puhumalla sankarille välittömästi »tekijän nimissä» jne.

Niinpä väijytyskohtauksessa kun punaisten joukkue joutuu tuhomaksi Vasselei muistaa jälleen Miitrein ja on valmis näkemään nimenomaan tämän miehessä, jota hän tähtää. Sitten seuraa eräänlainen sankarin yleinen luonnekuvaus, joka osoittaa tavallaan koston motiivin riittämättömyyden, mutta ei myöskään tuo esiin hänen draamansa muita, riittävän tuntuja, psykologisia tekijöitä. »Vasselei oli ollut kaikki nämä vuodet valkoisten joukkoon jouduttuaan kahden vaiheilla, etsinyt ulospääsyä, pitänyt itseään toisenlaisena kuin muut tässä joukossa, vieraana, vieraalla asialla. Inhonnut ja halveksinut bandiitteja, pitänyt itseään parempana. Mutta onko ihminen sitä, mitä hän ajattelee itsestään? Ihminen on sitä, mitä hän tekee tiukassa tilanteessa...» Sitten tekijä puhuu sankarille: »Mikä ero sinulla, Vasselei, oli nyt toisiin verrattuna? Vain se, että sinulla oli enemmän kokemusta ja sinä osasit tarkemmin tähdätä. Syytit Mikitän Miitreitä kohtalostasi, mutta olet alkanut vähitellen unohtaa koko miehen. Mitä sinä ajattelit teoistasi tällä hetkellä? Etpä juuri mitään. Toimit vain koneellisesti kylmänä murhaajana...» jnp. samaan tapaan. Tämän kohdan olisi pitänyt olla yhtenä romaanin kireimmistä tilanteista sekä tapahtumien ulkonaisen kehityksen kannalta että eräänlaisena myös psykologisena kohokohtana: Vasselein on todella tunnettava itsensä murhamieheksi. Mutta sisäisesti hänen draamansa on kuvattu heikosti, mitään uutta tasoa se ei saavuta, hengen »dualismi» jää suuressa määrin julistusluontoiseksi.

Kun punaisten joukko-osastojen ahdistamina valkosuomalaiset perääntyivät Karjalasta, Vasselei jää rajan tälle puolen.

Hän on äärimmilleen väsynyt henkisesti, kadottanut elämänhalunsa, hänelle on kaikki yhdentekevää. Rajan taakse ei ole mitään syytä lähteä, mieli tekee kuolla sittenkin omalla maalla, ja ammuttuaan vihanpuuskassa valkosuomalaisen korpraalin hän siten polttaa romaanin toisen henkilön sanoja käyttäen itseltään »kaikki sillat tuonne tai tänne». Vasselei heittää jo pensaikkoon kivääriänsä valmistautuen antautumaan hyökkääville puna-armeijalaisille. Mutta ennen punaisten tuloa latua pitkin sattuu kulkemaan länteen kiiruhtava Miitrei, joka murhaa Vasselein.

Kuten tuli jo mainittua, romaani on rakennettu niin, että sen juoni tuon tuosta katkeilee ja tekijä tuo kerrontaan yhä uusia henkilöitä joista monet häviävät palaamatta enää kirjan sivuille, kuvaa irrallisilta tuntuja kohtauksia voimistuvasta yhteiskunnallisesta taistelusta. Huomion kohteena on milloin punaisten, milloin valkoisten leiri. Eräissä episodeissa esitetään neuvostovalan paikallisten elinten toimintaa. Niiden ohella kuvataan valkosuomalaisten salaisten agenttien myyräntyötä. Niissä kohdin kerronta saa jo toisen luonteen ja teos muuttuu vähitellen eppiseksi, jossa tapahtumien kuvaus ei ole enää taustana päähenkilön luonnekuvan psykologiselle kehitykselle, vaan muodostaa teoksen varsinaisen sisällön. Aikakauden kuvan yleiset piirteet laajenevat, mutta samalla heikkenee kerronnan psykologinen määrätietoisuus, eikä se pohjaudu luonteiden kehityksen logiikkaan vaan historiallisten tapahtumien ajalliseen peräkkäisyyteen. Kronikkamaisuudessaan nämä Timosen romaanin sivut muistuttavat monessa suhteessa Nikolai Jaakkolan Pirttijärvi-sarjaa.

Mutta huomiomme kohteena tässä kirjoituksessa ei ole se yhteinen, mitä on havaittavissa näissä kahdessa huomattavassa proosateoksessa, vaan ne oleelliset eroavaisuudet, jotka puhuvat kirjallisuuden kehityksestä. Nimenomaan tältä kannalta me tarkkailimmekin Timosen hahmottelemaa Vasselein henkilökuvaa ja tähän henkilökuvaan liittyviä rakenteellisia erikoisuuksia, joita voidaan pitää askeleena kohti uutta eppistä kertomatyyppiä Karjalan kansallisessa proosakirjallisuudessa.